



Bengt Höglund

GUNNAR EKELÖFS STÄPPSKISS

*Gräsborisonter —
ej tid, ej rum
men evig rymd
och i kvällen en jordisk
rörflöjts toner . . .*

*Hur stiger ej tankarna
i detta öppna landskap!
Intet att stanna vid,
blott täkten som flyttas och flyttas
och bortom horisonter . . .
nya horisonter.*

*Gräs och rymd,
häst och själ,
liv och död
och mänskas handslag.*

I den ursprungliga versionen hade sjätte raden följande lydelse: "Hur stiger ej tankarna heliga".

Bredvidstående dikt hör inte till de uppmärksammade i Ekelöfs produktion. Den är hämtad ur hans minst omtalade samling, "Köp den blindes sång" (1938), som han själv kallat "en efterklangs- och mellanbok". Att en bok med ett sådant omdöme från författaren blir mindre intressant för publiken är lätt förståeligt. Men det är nog också ganska beklagligt; "Köp den blindes sång" innehåller många dikter som måste kallas värdefulla och som dessutom belyser viktiga sidor av Ekelöfs lyriska utveckling.

Den här citerade dikten "Stäppskiss" kan ses som ett uttryck för tankemotiv och stilistiska intentioner som har visat sig vara grundläggande i den ekelöfska dikten som helhet.

TILL formen är dikten en — *skiss*, en snabbskiss. Skissen, antydningen har blivit en allt viktigare angelägenhet för Ekelöf på bekostnad av den genomarbetade, "överbearbetade", formen; man behöver bara erinra sig efterskriften till Om hösten eller den tidskriftsartikel där han citerar Hills ord: "I skissen till mitt mänsken ligger för den, som kan se det, lika mycket som i det utförda." Det utförda, den överbearbetade formen läser fast intrycket, hämmar läsarens känslighet och *frihet* inför dikten. Skissen, den korta och okommenterade formen, kan med samma inten-

sitet väcka skiftande intryck till livs, kan under förändrade villkor länge bevara sin uttrycks-kraft. Dikten blir själv ett öppet landskap där tankarna kan stiga fritt.

Med denna öppna form är innehållet besläktat. I själva verket är ju diktens motiv just en öppen form, ett fritt liv. Skissen är nerkastad som för att bevara essensen i en hastigt skymtande vision av en omgivning som tillåter människan att andas, utvecklas, förändras; som inte beskär hennes frihet och känslighet; som inte låter slagvattnet surna i henne:

*Intet att stanha vid,
blott tälten som flyttas och flyttas.*

I samband med Hillcitatet om skissen talar Ekelöf om "de få ursprungorden". På ett annat ställe hänvisar han till Karin Boyes "ursprungord": "Det finns inte lycka och olycka. Det finns bara liv och död." "Liv och död" finns med bland den sista strofens "ursprungord", ord som alla var gamla redan för våra nomadiserande stamfäder.

Efter de två första stroforna med sin mera beskrivande hållning står slutstrofen som ett slags sammanfattning, som i snabba, kraftiga, raka streck vill förmedla det fria livet.

I ETT prosastycke skriver Ekelöf: "Och nyss hörde jag som en avlägsen fanfar orden: Les chevaux migrants, les chevaux migrants — de vandrande hästarna eller, för att ge ordens hela nyans: de flyttande (som flyttfåglar levande, eller strövande) hästarna. Men jag vet inte varifrån jag fick dessa ord. De ger en bild av fri vidd och starkt liv som är vacker nästan ända till förtvivlan."

Det stycke som citatet är hämtat ur heter "Gallret" och an knyter till Frödings dikt "En ghasel" (som f. ö. analyserats av Sten Hagliden just i dessa spalter). I "Gallret" finner man mycket som hänger samman med "Stäppskiss" — de båda verken förefaller ha sprungit ur besläktade situationer. "Gallret" skildrar en utopi, en framtid i en "förädlad trä-, sten-, järn- och segelålder." Skildringen är vacker, ända till förtvivlan.

Ätminstone en del av denna förtvivlan förklaras väl av kontrasten mot den omgivande verkligheten. Utopin är drömd av en fånge, som "sitter inne för oförmåga, oförmåga att foga mig och reda mig — eller kanske en alltför stor förmåga att fly och dra mig undan". Drömmen är en flykt från verkligheten.

På så sätt inser vi — fastän det i "Stäppskiss" bara står mellan raderna — att diktens frihet kan ses som en kommentar till en *bundenhet*. De heliga tankarna, den heliga döden, den hela kärleken i dikten har sprungit ur de faktiska omständigheternas oheliga herravälde. Det härligt skimrande festliga livet, det oerhörda överexponerade ljuset är både hos Fröding och Ekelöf sett genom gallergluggens svarta ram.

Diktens miljö är nomadlivet stäpp. Denna miljö har Ekelöf kunnat stifta bekantskap med i arabisk diktning. På närmare håll finns den hos Harry Martinson. Inte bara i "Stäppskiss" utan också på många ställen i prosastyckena finns formuleringar som visar att Ekelöf känt frändskap med mycket i den martinsonska nomadfilosofien.

Miljön spelar en nästan allt överskuggande roll i dikten. Dikten är miljö, så intensivt att man tvingas säga att miljön blir mer än en miljö; den blir en levande angelägenhet.

(Men vad är egentligen en miljö? Något som man befinner sig mitt i?):

I "Verklighetsflykt" talar Ekelöf om de kvälar då man "nästan tyckte sig kunna begripa en smula av meningen med det hela och för ett ögonblick acceptera sin plats, ständigt i mitten av cirkelhorisonten. Man har den alltid omkring sig." Lite längre fram fördjupar han resonemanget: "Vi har en obeveklig horisont också inom oss, och förrän vi erkänner det och accepterar vår plats blir det inte frid på jorden utan ständiga, blodiga utbrytningsförsök. Och hur lär man sig det? Genom att leva med de stora, enkla tingen (...). Och genom att resa och vara hemlös. Och hur yttrar sig den lärdomen? I att man kan önska sig saker och ting utan att krampaktigt och till varje pris vilja förverkliga sina önskningar."

HORISONTEN har länge varit betydelsefull för Ekelöfs dikt. Redan från början finns den med som den gräns mellan verklighet och det överkliga, mellan det närvarande och möjligheterna, som poeten ideligen försöker överskrida med hjälp av den starka mystiska upplevelsen, med hjälp av den ohämmade ingivelsen: "Han doppar pennan i havet och börjar skriva/men den enda raden för honom skrivande så långt/att han hamnar utanför horisonten".

Så småningom lämnar utbrytningsförsöken plats för ett slags likväl positiv resignation. Citaten ur "Verklighetsflykt" ovan belyser detta stadium. Den ungefär samtida diktsamlingen "Färjesång" (1941) gör det på sitt sätt. Ekelöf, som i sin verklighetsflykt bott i jaktlotter, trädgårdspaviljongen, bastun, idealbåten och till slut i isöknen, har i sin diktning på ungefär samma sätt prövat olika konstnärliga bostäder. "Längre kan man inte komma och lika litet vet man — kanske därför att det inte finns någonting att veta." Men en lärdom består ändå, den som yttrar sig i att man kan önska sig saker utan att vilja förverkliga dem. "Först då blir fantasin en hjälpande, tröstande och verkligt integrerande del av livet."

TILL sist har jag velat belysa diktens horisontmotiv genom att anföra några besläktade ställen i poetsens prosaverk. Den utveckling som skisserats har sin grund i vad man skulle kunna kalla *extensitetens princip*. En strävan efter vi-

dare omfång. Den oerhört starka expansionsdrift som möter redan i "sent på jorden" liksom *driver* fram de mänskliga och konstnärliga utbrytningsförsöken i trettioåtalsamlingarna.

Mot bakgrund av denna extensiva strävan framstår "återvändandet". Återvändandet till skissen, till de få ursprungsorden. För att ringa in detta återvändandes egenart vill jag välja några Ekelöfcitat.

"Man måste utföra för att komma tillbaka till skissen".

"När temat intonas är det inte detsamma som när det förtonar förklarar, berövat all den slagg som låg i dess inneboende möjligheter."

"Jag minns med vilket välbehag de brukade hänvisa till den grekiska måttfullheten — medelmåttigheten blev det i deras mun. Men vem av dem har förstått den gudadröm som låg dold i orden 'men inte för mycket?' Man måste ha varit omåttlig länge för att komma därtill."

Medelmåttighet — måttfullhet: utifrån sett finns det ingen saklig skillnad mellan de båda orden. Det är en fråga om intensitet. Att från det extensiva strävandet mot cirkelhorisonten återvända och koncentrera sig på medelpunkten, på det enkla verkliga "här" och "nu", men med det forna strävandets "där" och "då" ändå på något sätt bibehållit och integrerande, det är *intensitetens princip*. En strävan efter djupare innehåll.

Det är en princip som är väl känd för de österländska poeter som är de sista Ekelöf gästtar i "Verklighetsflykt" innan han på morgonen sköljer över sig i den iskalla bäcken och går in i sitt underbara landskap. Den sista natten tillbringade han med dem, varvid det gällde "att i ädel tvälan göra en dikt om månen och en blommande pärongren, en dikt som likväl skall innehålla allt."

Som en sista renodling av expansionstemat står "Stäppskiss", intensivt formulerad, strax före steget in i den ekelöfska fyrtiotalsdikten. Jag tror att den extensitetens princip som här når en kulmen har betytt mycket för intensiteten i Ekelöfs senare diktning. Och jag tror att om man lyssnar noga så skall man kunna urskilja en ton från "Stäppskiss" *uppbevarad*, inte minst i "Opus incertum":

*Förstå inifrån och utifrån
snudda vid friheten
crucifieras och åter förstå
villkoren
oroliga kastande rörelser
O där, i det andra kungariket ser jag
åskregn vandra, solregn driva snett över
vajande skördar, glittrande
floder i sitt forna lopp
och forna städer under solen/med forna
rökar stigande
rena starka drömmar.*

